

Shevchenko, T. (2011). Kobzar [Kobzar] / tekstoloh. pidhotov., prym. S. Halchenka. Kyiv: Nats. kn. proekt. 816 s. [in Ukrainian].

Ukrainka, Lesia. (1975). Zibrannia tvoriv: u 12 t. [Collection of works: in 12 vol.]. Kyiv: Naukova dumka. T. 1. [in Ukrainian].

Franko, I. (1976–1986). Povni teksty tvoriv [Full texts of works]. *UkrLib. Biblioteka ukrainskoi*

literatury. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/author.php?id=2> (data zvernennia: 03.02.2022). [in Ukrainian].

Marynovych, M. (2020). Andrei Sheptytskyi: khrystyanski rozviazky odvichnykh problem [Andrei Sheptytskyi: Christian solutions of eternal problems]. *Zbruc*. URL: <http://zbruc.eu/node/100791> (data zvernennia: 05.02.2022). [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції: 11.05.2022

УДК 378:172.13:17.026.2

DOI: 10.37026/2520-6427-2022-110-2-114-118

Марія ЯРЕМОВИЧ,

здобувач Рівненського державного

гуманітарного університету,

викладач, методист

Комунального закладу

Львівської обласної ради

«Бродівський фаховий педагогічний коледж

імені Маркіяна Шашкевича»,

м. Броди, Україна

ORCID: 0000-0002-2117-8786

e-mail: marsi77@ukr.net

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ Й ЗМІСТОВЕ НАПОВНЕННЯ КАТЕГОРІЙ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СОЛІДАРНОСТІ ТА СОЛІДАРИЗМУ У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Анотація. У статті проаналізовано актуальність процесу формування громадянської компетентності майбутніх учителів як основи єдності та консолідації українського народу, запоруки існування громадянського суспільства та правової держави. Особлива увага приділяється поняттям «солідаризм» та «громадянська солідарність», розглядаються погляди як українських, так і зарубіжних науковців щодо їх визначення та тлумачення. Наголошено на тому, що громадянська солідарність відіграє важливу роль у державотворчих процесах в умовах сучасних геополітичних викликів. Проведено аналогію понять «громадянська солідарність» та «національна солідарність» у контексті еволюції громадянського суспільства. Окреслено ціннісні орієнтири формування означених категорій у майбутніх учителів через призму розвитку у них педагогічних здібностей. Підкреслено важливість формування громадянської солідарності

у майбутніх учителів як запоруки розвитку активного, цілеспрямованого, освіченого соціуму, що ідентифікує себе з українською державою та солідаризується з нею. Проілюстровано важливість виховання громадянської культури майбутніх фахівців у сфері освіти як елементу їх професійної компетентності. Частково розглянуто суперечності і перешкоди реалізації громадянської освіти студентської молоді в Україні. Громадянська солідарність трактується як свідомий вибір індивідом суспільного об'єднання, ідентифікація себе з ним, розвиток у громадян модерних рис самоідентифікації та інтеграції.

Ключові слова: солідаризм, громадянська солідарність, національна солідарність, громадянська освіта, громадянська компетентність, громадянське суспільство, громадянська культура, професійна компетентність, студентська молодь.

Mariia YAREMOVYCH,

Postgraduate Student,

Rivne State University of Humanities,

Lecturer, Methodist at the

Municipal institution of Lviv regional council

Brody Markiian Shashkevich professional pedagogical college,

Brody, Ukraine

ORCID: 0000-0002-2117-8786

e-mail: marsi77@ukr.net

VALUES AND CONTENT OF THE CATEGORIES OF «CIVIL SOLIDARITY» AND «SOLIDARISM» IN THE PROFESSIONAL FORMATION OF THE FUTURE TEACHERS

Abstract. *The article deals with topical issues of professional growth of future teachers, specifically the forming civic competence, as the key to the existence of civil society and the rule of law.*

The essence of the concepts of «civil solidarity» and «solidarism» was revealed, the importance of educating civic culture of future specialists of the education system as an element of their professional competence was substantiated.

The author highlight globalization processes in the modern world, which have an impact on the educational space of the Ukrainian state, and the fact that civic solidarity plays an important role in state-building processes, in the conditions of modern geopolitical challenges was emphasized. Social transformations require the emergence of a qualitatively new level teacher – competent, intellectual, with a high level of development of moral and ethical qualities, patriotic, able to acquire and transmit the skills of an active citizen. The future teacher must be able to interact socially, easily communicate and develop these skills in their students, teach them to take an active civic position, provide quality civic education, develop critical thinking, cultivate a high level of civic culture. Analytical studies have been conducted in the context of establishing and substantiating major challenges that are increasingly complex and large-scale. The value orientations of forming civil solidarity among student youth through a prism of development pedagogical skills are outlined.

Contradictions and obstacles to the implementation of civic education of student youth in Ukraine are partially considered. The author sees prospects for further scientific research in the detailed development of technology for the formation of civil solidarity in the student youth of pedagogical universities.

Key words: *solidarism, civil solidarity, civic education, national solidarity, civic culture, professional competence, student youth, civic competence, civil society.*

Постановка проблеми. Суспільні перетворення, економічні, політичні та культурні трансформації, глобальні міжнародні виклики, перед якими постає українська держава, вимагають формування вчителя нової формации – компетентного, інтелектуального, з високим рівнем розвитку морально-етичних якостей, патріотичного, здатного набувати і транслювати навички активного громадянина. Майбутній учитель повинен уміти соціально взаємодіяти, легко комунікувати і водночас формувати ці навички у своїх учнів, привчати їх до активної громадянської позиції, реалізовувати якісний освітній процес, розвивати критичне мислення, виховувати високий рівень громадянської культури.

Особливе місце в означених вище процесах належить такій категорії як «громадянська солідарність». Вона є похідною від солідаризму, що передбачає

національну, культурну, релігійну, інформаційну та інші види суспільної солідарності. Питання громадянської солідарності є особливо актуальним для українського суспільства на сучасному етапі його історичного розвитку, тому вважаємо, що її формування в освітянському середовищі є нагальною потребою часу. Саме майбутні вчителі повинні стати локомотивом змін на шляху впровадження в українські реалії демократичних цінностей. У зв'язку з цим актуальною стає розробка ефективних методів, інноваційних, педагогічних та виховних технологій формування громадянської солідарності у майбутніх учителів як важливого елемента їх професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження солідаризму як суспільного явища займаються як українські, так і зарубіжні науковці. У різні періоди цей феномен вивчали Е. Дюркгейм, О. Конг, Л. Дюгі, Т. Шевченко, П. Куліш; на сучасному етапі над інтерпретацією солідаризму працюють О. Шморгун, В. Сікора, Е. Заграва, П. Гай-Нижник, Р. Ляшенко, Т. Грін та інші. Що ж стосується розгляду актуальних проблем формування громадянської солідарності у майбутніх учителів, теоретико-прикладного, філософського, культурологічного, психолого-педагогічного та інших аспектів цього процесу, то вони висвітлені у дослідженнях Р. Сойчук, І. Беха, М. Боришевського, Т. Кравченко, В. Карлової, С. Городецької, О. Сухомлинської, П. Вербицької, С. Рябова, С. Капустіна, О. Пометун. Означена проблематика також відображена у нормах Закону України «Про освіту», в Концепції «Нова українська школа», розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні».

Актуальність формування громадянської солідарності у студентської молоді потребує теоретичного опрацювання й аналізу її змістового наповнення з позиції професійного становлення майбутніх учителів.

Мета статті – теоретично обґрунтувати ціннісні орієнтири і змістове наповнення категорій «громадянська солідарність» та «солідаризм» у контексті формування педагогічної компетентності майбутніх учителів як елемента їх професійного становлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ціннісні орієнтири є важливою складовою будь-якої сфери життєдіяльності людини і соціуму. Крім того, цінності та переконання є ключовими аспектами демократизації та економічного розвитку суспільства. Спробуємо детальніше розглянути поняття «цінності». Отже, це «особистісна та соціально-культурна значущість для людини певних категорій, процесів і явищ. Це те, у що ми віримо й чого прагнемо. Це наші переконання» (Вербицька, 2018, с. 18). Зауважимо, що поняття ціннісного орієнтиру є більш ширшим, ніж поняття цінності, в його основі – «структурний зв'язок між самою цінністю і ціннісно-орієнтованим суб'єктом»

(Сурина, 1996). Таким чином, «ціннісні орієнтації – це певна сукупність ієрархічно пов'язаних між собою цінностей, це важливі елементи внутрішньої структури особистості, які відокремлюють важливе для певної людини від несуттєвого. Інакше кажучи, це соціально значущі уявлення про те, що таке добро, справедливість, патріотизм, любов, дружба тощо» (Піддубний, 2020). З огляду на зазначене вище, вважаємо, що виховання свідомого, соціально-відповідального, активного, високоморального, солідарного громадянина повинно ґрунтуватися на ціннісних орієнтирах. Нова українська школа, яка задекларувала виховання на цінностях, актуалізувала шляхи пошуку нових форм і методів формування ціннісних орієнтирів громадянської солідарності та солідаризму у майбутніх учителів.

Термін «солідаризм» походить від *французького solidarisme* і означає спільність інтересів, одностайність. Згідно з означеною категорією визначальним фактором життя будь-якого суспільства є солідарність його членів (Гай-Нижник, 2010, с. 5). Крім того, вона є своєрідною стратегією мобілізації соціуму в період серйозних криз або загроз й підвищує мобілізаційні можливості соціуму та його ефективність за рахунок синергетичного ефекту, який виникає при усвідомленні різними соціальними групами спільності інтересів і здійснення ними погоджених дій (Гай-Нижник, 2010, с. 5). Солідарність – активне співчуття яким-небудь діям, думкам, спільність поглядів та інтересів. У науковій думці питання синонімічності цих двох понять залишається дискусійним. У нашій розвідці зважаємо на дослідження Р. Ляшенко (2019, с. 187), згідно з якими солідарність – це соціальний стан, притаманний людству, а солідаризм – це ідеологія, основою якої є ідея загального блага. Як бачимо, солідарність – це один із елементів солідаризму, адже під солідарністю розуміємо гармонійне поєднання суспільного та особистого інтересів, добровільне служіння індивіда спільному благу (Моїсеєва, 2001). Розглядаючи детальніше термін «солідарність», знаходимо визначення, згідно з яким це усвідомлення спільної мети й спільної відповідальності. Людина – істота колективна, а отже, солідарність – це органічна властивість людських істот, що живуть у тій чи іншій соціальній групі (Данилів, 2000). Зауважимо, що це визначення не є універсальним, адже щодо означеної проблематики наукові розвідки є досить дискусійними.

Феномен громадянської солідарності С. Горodelьська (2014, с. 82) визначає як «осмислений вибір громадянами суспільного об'єднання та ідентифікацію себе з ним, тобто спільність норм та цінностей, переконань, відчуття єдності, однорідність, самоідентифікація себе саме з цим об'єднанням, активна діяльність на спільну користь заради самореалізації у цьому процесі». Україна – відносно молода держава, котра перебуває на етапі трансформаційних змін у суспільстві, що є переломними. У зв'язку з цим водночас із громадянською солідарністю науковці аналізують і національну солідарність.

Визначаючи поняття національної солідарності через ціннісні та діяльнісні аспекти виховання, базовим тлумаченням цієї категорії є визначення Р. Соичук (2019, с. 46), згідно з яким «національна солідарна взаємодія

– це процес, що передбачає єдність поглядів, переконань, національних почуттів та прагнень, національних цінностей, національних інтересів і відповідальність за спільну діяльність усіх суб'єктів виховного процесу, що спрямована на досягнення спільної мети».

Проаналізувавши означені категорії, можемо резюмувати, що вони мають однаково позитивний вплив на розвиток громадянського суспільства загалом і виховання проактивних членів соціуму зокрема. Звернемо увагу на той факт, що на відміну від національної солідарності, громадянська солідарність не вимагає від особистості територіальної прив'язки чи спільності історичного походження. Однак маємо зауважити, що якщо йдеться про питання співгромадянства, то «національна солідарність» і «громадянська солідарність» розглядаються як тотожні.

Стан розвитку українського освітнього простору можемо схарактеризувати як переломний, той, що еволюціонує. У контексті таких трансформаційних змін українській освіті ще тільки належить створити комплекс теоретико-методологічних напрацювань, які відповідатимуть компетентнісним потребам студентської молоді, а також підготувати фахових спеціалістів, які зможуть успішно його зреалізувати. Аналізуючи нову українську школу, одним із фундаментальних підходів котрої є виховання на цінностях, потрібно зауважити, що основою цього процесу є саме вчителі. Ми свідомо наголошуємо на тому, що саме педагоги на сучасному етапі є основними агентами ціннісного виховання, адже засоби масової інформації, інтернет-середовище, батьківське виховання не є впорядкованими, а зазвичай виступають стихійними провідниками ціннісного виховання.

Заклади фахової передвищої освіти та заклади вищої освіти під час підготовки майбутніх учителів мають враховувати, що формування у них педагогічної компетентності та розвиток їх професійних здібностей повинні відповідати соціальній ситуації, яка панує у світі. Майбутні вчителі не можуть бути відірвані від реальності, а мають виявляти мобільність і готовність до змін. Формування громадянської солідарності майбутніх учителів – це запорука того, що їх патріотичні та громадянські почуття не перетворяться на ситуативні прояви, а стануть стійкими елементами світогляду. Забезпечити такий позитивний результат можливо лише шляхом створення модернізованого, інноваційно-гуманістичного освітнього середовища, в якому використовуватимуться всі необхідні педагогічно-технологічні засоби для реального перетворення індивідів на громадян, що матимуть стійкі світоглядно-ціннісні переконання (Капустін, 2017, с. 250–251). Важливо уточнити, що у процесі професійного становлення майбутніх учителів саме їхня освітня діяльність має визначальний вплив: «сфера освіти найбільш повно задовольняє не тільки інтереси, потреби, запити особистості, здійснює її підготовку до життя у соціумі, а й сприяє формуванню у молоді людини свідомості громадянина суспільства, здатності до розуміння й сприйняття суспільних трансформацій, змін та їхніх наслідків, активної життєвої позиції у суспільних процесах» (Сисоєва, 2013, с. 134).

Процес упровадження в українську реальність громадянської культури, громадянської освіти та громадянського виховання потребують значної кількості базових кроків. Насамперед це розробка ефективних інноваційних технологій, які забезпечать формування у студентської молоді громадянської компетентності у реальному часі.

Водночас фрагментарність, ситуативність та декларативність громадянського виховання впродовж багатьох років в українській освіті призвели до багатьох педагогічно-професійних та світоглядно-ціннісних проблем. Також негативний вплив на освітній процес та його результати чинить розрив між реальним станом речей у соціумі та ідеальністю його у підручниках та розповідях учителя. Долати такий розрив між потенційними можливостями та їх реалізацією має нове покоління компетентних педагогів, підготовка яких є зоною відповідальності українських педагогічних закладів фахової передвищої освіти та закладів вищої освіти, які особливий наголос у своїй діяльності повинні зробити на проблематиці громадянського виховання та формування громадянської солідарності (Капустін, 2017, с. 253).

Сучасна освітня діяльність передбачає формування та розвиток наскрізних та предметних компетентностей. Результатом такого процесу повинно бути формування загальної компетентності людини, що є сукупністю ключових компетентностей, інтегрованою якістю особистості (Пометун, 2005). Розвиток громадянської солідарності є елементом однієї із ключових компетентностей – громадянської. Означену компетентність О. Пометун (2005) визначає як інтегровану характеристику особистості, здатність, спроможність людини активно, відповідально й ефективно реалізувати громадянські права й обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства.

Компетентнісний підхід спрямований на формування ключових соціальних компетентностей особистості в інтелектуальній, суспільно-політичній, економічній, духовній, професійній та інших сферах. Він передбачає поєднання теоретичних та практичних знань щодо найважливіших сфер соціального життя, а також умінь і навичок для успішного здійснення особистістю різних видів діяльності. Компетентність розглядають як інтегровану якість особистості, що поєднує знання, вміння, навички, досвід, які зумовлюють готовність і здатність до вирішення проблем у різних сферах суспільного життя (Бабкіна, 2016, с. 435).

Таким чином, формування громадянської солідарності у студентської молоді як результату громадянського виховання та громадянської освіти відіграє фундаментальну роль у професійному зростанні майбутніх учителів, а також у розвитку їх професійної компетентності.

Висновки. Таким чином, у процесі теоретичного аналізу понять «солідаризм» та «громадянська солідарність» у контексті громадянського виховання майбутніх учителів визначено змістове наповнення цих категорій, а також окреслено важливість їх формування у студентської молоді. Педагоги модерної української школи повинні розвивати в собі почуття громадянської та національної солідарності як елементів громадянськості, а також володіти механізмом трансляції цих

навичок для своїх учнів. Формування громадянської солідарності у майбутніх учителів є невід'ємною частиною професійної компетентності сучасного педагога. Перенесення громадянської солідарності та почуття солідаризму у площину ціннісного виховання – запорука побудови успішного суспільства. Змістове наповнення солідаризму та громадянської солідарності українського народу в умовах воєнного часу набуло безпрецедентного характеру. Завданням українських педагогів майбутнього є закріплення цього досягнення і передача його наступним поколінням.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у вивченні педагогічних умов формування громадянської солідарності майбутніх учителів в умовах суперечливих інформаційних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Вербицька, П. В., Волошенко, О. В., Орленко Г. О. та ін. (2018). Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту): підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Літера ЛТД. 224 с.

Сурина, І. А. (1996). Ценностные ориентации как предмет социологического исследования. Москва: Институт молодежи. 132 с.

Піддубний, М. А. (2018). Ціннісні орієнтири сучасної української школи. *Формування ціннісних орієнтацій покоління цифрової епохи засобами української мови і літератури*: матеріали вебінару. URL: https://goippo.org.ua/upload/iblock/db0/veb_nar-16.10.2020.-pos_bnik..pdf (дата звернення: 15. 05. 2022).

Гай-Нижник, П. П. (2011). Солідаризм як соціально-політична концепція: нарис історії розвитку в Європі та Україні. *Історичні науки*. № 44 (2). С. 5–24.

Данилів, В. Ю. (2000). Солідарність і солідаризм; пер. з нім. І. Андрущенко, Д. Павлюк. Київ: Academia. 152 с.

Моїсєєва, Н. І. (2001). Ментальність і місцеве самоврядування: взаємозв'язок, проблеми, протиріччя: дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03. Харків. 170 с.

Городецька, С. Л. (2014). Громадянська солідарність як поведінкова стратегія громадянського діалогу. *Соціологія. Грані*: зб. наук. праць. Київ: Київський національний університет ім. Т. Шевченка. № 8. С. 80–84.

Сойчук, Р. (2019). Теоретико-прикладний аспект виховання національної солідарності в учнівської молоді. *Іноватика у вихованні*. Рівне: РДГУ. № 9. С. 42–51.

Капустін, С. В. (2017). Громадянське та патріотичне виховання – серцевина процесу цілісного світогляду учнів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова*. № 38 (51). С. 430–438.

Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія: монографія. (2013) / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького, В. Огнев'юка, С. Сисоевої. Київ: ТОВ «ЕДЕЛЬВЕЙС». 460 с.

Пометун, О. І. (2005). Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки. *Вісник програм шкільних обмінів*. № 23. С. 18–20.

Бабкіна, М. (2016). Наукові підходи до процесу громадянського виховання молоді. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. № 4. С. 430–438.

REFERENCES

- Verbytska, P. V., Volosheniuk, O. V., Orlenko, H. O. ta in. (2018). Hromadianska osvita (intehrovanyi kurs, riven standartu) [Civic education (integrated course, standard level)]: pidruchnyk dlia 10 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity. Kyiv: Litera LTD. 224 s. [in Ukrainian].
- Suryna, Y. A. (1996). Tsennostnye oryentatsyyi kak predmet sotsyolohycheskoho yssledovanyia [Value Orientations as a Subject of Sociological Research]. Moskva: Ynstitut molodezhy. 132 s. [in Russian].
- Piddubnyi, M. A. Tsinnisni oriientyry suchasnoi ukrainskoi shkoly [Values of the modern Ukrainian school]. *Formuvannia tsinnisnykh oriientatsii pokolinnia tsyvrovoi epokhy zasobamy ukrainskoi movy i literatury*: materialu vebinary. URL: https://roippo.org.ua/upload/iblock/db0/veb_nar-16.10.2020.-pos_bnik..pdf (data zvernennia: 15.05.2022). [in Ukrainian].
- Hai-Nyzhnyk, P. P. (2011). Solidaryzm yak sotsialno-politychna kontseptsiiia: narys istorii rozvytku v Yevropi ta Ukraini [Solidarizm as socio-political conception: an essay of history of development in Europe and Ukraine]. *Istorychni nauky*. № 44 (2). S. 5–24. [in Ukrainian].
- Danyliv, V. Yu. (2000). Solidarnist i solidaryzm [Solidarity and solidarism]; per. z nim. I. Andrushchenko, D. Pavliuk. Kyiv: Vydavnychiy dim «Academia». 152 s. [in Ukrainian].
- Moisieieva, N. I. (2001). Mentalnist i mistseve samovriaduvannia: vzaïmozv'iazok, problemy, protyrichchia [Mentality and local self-government: relationship, problems, contradictions]: dys. ... kand. filos. nauk: 09.00.03. Kharkiv. 170 s. [in Ukrainian].
- Horodetska, S. L. (2014). Hromadianska solidarnist yak povedinkova stratehiia hromadianskoho dialohu [Civil solidarity as a behavioral strategy of civil dialogue]. *Sotsiologhiia. Hrani: zb. nauk. prats*. Kyiv: Kyivskyyi natsionalnyi universytet im. T. Shevchenka. № 8. S. 80–84. [in Ukrainian].
- Soichuk, R. (2019). Teoretyko-prykladnyi aspekt vykhovannia natsionalnoi solidarnosti v uchnivskoi molodi [Theoretical and applied aspect of formation national solidarity among school students]. *Innovatyka u vykhovanni*. Rivne: RDHU. № 9. S. 42–51. [in Ukrainian].
- Kapustin, S. V. (2017). Hromadianske ta patriotychno vykhovannia – sertsevyna protsesu tsilisnogo svitohliadu uchniv [Civic and patriotic education is the core of the process of students' holistic worldview]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova*. № 38 (51). S. 430–438. [in Ukrainian].
- Osvitni reformy: misiia, diisnist, refleksiiia [Educational reforms: mission, reality, reflection]; monohrafiia (2013) / za red. V. Kremenia, T. Levovytskoho, V. Ohne-viuka, S. Sysoievoi. Kyiv: TOV «EDELVEIS». 460 s. [in Ukrainian].
- Pometun, O. I. (2005). Formuvannia hromadianskoi kompetentnosti : pohliad z pozytsii suchasnoi pedahohichnoi nauky [Formation of civic competence: a view from the standpoint of modern pedagogical science]. *Visnyk prohram shkilnykh obminiv*. № 23. S. 18–20. [in Ukrainian].
- Babkina, M. (2016). Naukovi pidkhody do protsesu hromadianskoho vykhovannia molodi [Scientific approaches to the process of civic education of youth]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*. №. 4. S. 430–438. [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції: 17.05.2022